

УДК 72.03 (2)

О. Ф. Ященко

*асистент кафедри основ архітектури та
архітектурного проектування КНУБА*

ОСОБЛИВОСТІ НАКУПОЛЬНИХ ХРЕСТІВ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ (XIX – ПОЧ. XX СТ.)

Анотація: в статті розглянуто накупольні хрести окремо дерев'яних і цегляних православних храмів Чернігівщини, які проектувалися і виготовлялись в період XIX – поч. XX ст. На прикладах різних храмів показано основні види христів, які використовувались в храмах даного регіону.

Ключові слова: храмова архітектура, Чернігівщина, накупольні хрести.

В архітектурі храму синтезуються основи християнської моралі і філософії, космічного утворення. Храм являє собою систему цілісності форм і змісту, “космічного ковчегу”, де купол символізує “твердиню небесну”, образ Вседержителя, лики апостолів і святих відтворюють містичний простір, присутність Творця царства Неба і Землі – Божественного Всесвіту.

Багато значень несе знак хреста. Це знак тримірного Всесвіту, знак життя. Він символізує Трійцю з підкресленням значимості синівської енергії (третьої сили) – Любові. Зроблено шляхом поєднання символу чоловічої енергії – вогню (зображуваної у віруваннях всіх народів вертикальною площиною або вертикальним стовпом) з символом вологої жіночої енергії (зображуваної горизонтальною площиною), де батьківські символи немовби зникають, зливаючись в один знак хреста – символ тримірного простору, любові, дитяти. Знак найпершої триєдності: мінус, плюс, єдність: мати, батько, дитя.

Християнські хрести відрізняються кількістю поперечок, які називаються раменами. Їхня кількість може коливатись від однієї до трьох звідсіля і назва: хрест однораменний, двораменний та трираменний. Двораменні хрести постали з огляду на вказівку Св. Письма, що над головою Христа було прибито напис: «Ісус Назарянин цар Юдейський» (Матв. XXVII, 37). Його іще називають патріарший або кардинальський хрест. Трираменні хрести постали з того, що під ноги Розп'ятого почали прибівати дощечку, на яку могли б спиратися Його ноги. Вважається, що вона нахилена в ліву сторону, символізуючи те, що розбійник, що покаявся, розп'ятий праворуч від Христа, (першим) потрапив в рай, а розбійник, розп'ятий ліворуч, своєю богозневагою ще більш посилив свою посмертну долю і потрапив в пекло. Букви ІС ХС символізують ім'я Ісуса Христа.

Також на деяких християнських хрестах зображується внизу череп або череп з кістками, що символізує занепаłego Адама (включаючи його нащадків). У різних видах духовного християнства нижня коса поперечина нахилена навпаки, в праву сторону. Хрести різної форми були знаряддям мученицької страти у багатьох країнах, своєрідним жертвним символом. Християнська релігія трактує символіку цього знака у зв'язку з тим, що на ньому був розп'ятий Ісус Христос. Під час земного життя Ісуса застосовувались для страти кілька видів хрестів. Чотирикінцевий, поперечний брус якого ладнався нижче верхівки вертикального стовпа. На такому хресті було розп'ято Ісуса. П'ятикінцевий, з діагональною поперечною планкою внизу вертикального стовпа для ніг, яка відтворює напрям списа, яким було вражене тіло мертвого Христа. Шестикінцевий, на ньому є невелика горизонтальна планка, трохи вище від бруса для рук. Походження її пояснюють тим, що Пілат повелів прикріпити над Ісусом табличку за написом: «Ісус Назарей, Цар Іудейський», тому-то інколи на цій планці ставляться ініціали «І.Н.Ц.І.».

Восьмикінцевий, внизу стовпа встановлено коротку поперечну дошку для ніг страчуваного, на нинішніх зображеннях вона перетинає стовп по діагоналі.

Десятикінцевий: між балкою для рук і дошкою для ніг прибивався невеличкий брус, що правив для сидіння, щоб тіло не обірвалось з хреста. Цей різновид поширений здебільшого серед греко-католиків Західної України. Четверте перехрещення вертикального стовпа тлумачиться ними і як знак близькості до православної церкви.

Восьмикінцевий хрест є найбільш поширеним в Православ'ї, його також називають “розп'яттям”. Іноді можна побачити хрест з напівмісяцем. Вважають, що це символ перемоги православ'я над мусульманством. Даний хрест відомий задовго до зіткнення християн і мусульман, з першохристиянських часів: тут сполучені форма хреста і якоря - знаку надії. Півмісяць символізує чашу з кров'ю Христовою, спокутує людські гріхи. Такі хрести встановлюють на храмах, присвячених Богородиці, тому що місяць, півмісяць - знак Богородиці, хрест - знак сонця і символ Христа.

Хрести на банях церков можна сприймати як своєрідну візитівку певного села або району, містечка чи міста, адже це - головна прикраса і символ культової споруди. Їх виготовляли з кованого заліза різноманітних форм (рис. 1).

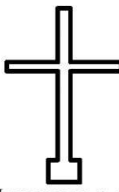
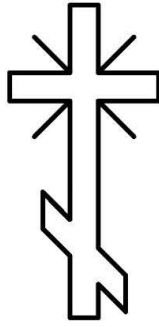

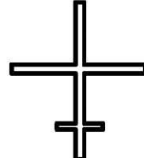
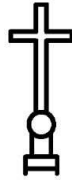

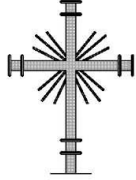

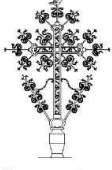

ФОРМИ		ЦЕРКОВНІ ХРЕСТИ МУРОВаниХ ХРАМІВ				100%
Латинський хрест чотирикінцевий		10%	Православний християнський хрест шестикінцевий			65%
	Церква в с. Блоконитів Глухівського п. 1911р.					
Православний християнський хрест восьмикінцевий		Церква в с.Семенівка Глухівського п.1865р.		Церква в с.Плюске Ніжинського п. 1910р.	25%	Церква Преображенська в м.Ічня Борзнянського п.1873р.
		Церква в с.Покрова в м.Кролевець 1914р.				
Православний християнський хрест шестикінцевий		Церква в с.Шумилівка Новозибківського п.1886р.		Церква в м.Прилуки Ніженського п. 1908р.	65%	Церква Преображенська в м.Ічня Борзнянського п.1873р.
		Церква в м.Березна Глухівського п. 1878р.				
		ЦЕРКОВНІ ХРЕСТИ ДЕРЕВ'ЯНИХ ХРАМІВ				100%
РОЗГЛЯНУТО НАКУПОЛЬНІ ХРАМОВІ ХРЕСТИ СИНОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ ОКРЕМО ДЛЯ МУРОВаниХ І ДЕРЕВ'ЯНИХ ХРАМІВ З ВИЯВЛЕННЯМ НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНОЇ ФОРМИ						
Латинський хрест чотирикінцевий		Церква в с. Покошичі Кролевецького п.1908р.		Церква в с.Землянки Глухівського п. 1886р.	70%	Латинський хрест чотирикінцевий 70%
		Церква в с.Кувничі Чернігівського п.1886р.				
Православний християнський хрест восьмикінцевий		Церква в с.Локнисте Чернігівського п. 1916р.		Церква в с.Гибрич Таблич Стародубського п. 1915р.	10%	Церква в с.Кувничі Чернігівського п.1886р.
Хрест "серпий вівель"		Церква в с.Шатрині Повгород-Сіверський п. 1909р.		Церква в с.Кусі Городнянського п.1910р.	20%	
		п. Михаїла Архангела м.Бобрік Погарський р. Брянська обл.		Церква в м.Баклани Мглинського п. 1910р.		

Рис. 1 НАКУПОЛЬНІ ХРАМОВІ ХРЕСТИ СИНОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ

На Чернігівщині купольні хрести дерев'яних та мурованих храмів були декількох видів. Так, в дерев'яних – “латинський хрест” (чотирикінцевий) з проаналізованих храмів складає близько 70%; православний християнський хрест (восьмикінцевий) – 10%; хрест “терновий вінець” - 20%. Церковні хрести мурованих храмів: “латинський хрест” (чотирикінцевий) - 10%; православний християнський хрест (шестикінцевий) – 65%; православний християнський хрест (восьмикінцевий) – 25%.

Література

1. Стародубцев О. Символика православного храма // Стретенский монастырь, 2006 г. [103, С. 214].
2. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: В 4 т. – К.: Будівельник, 1986. – Т. 4. – 375 с.
3. Символика Хреста, Иконы та їх пошанування: [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://about-ukraine.com/index.php?text=118>

Аннотация

В статье рассматриваются накупольные кресты отдельно деревянных и каменных православных храмов Черниговщины, которые проектировались и строились в период XIX – нач. XX ст. На примерах разных храмов показаны основные виды крестов, которые использовались в храмах данного региона.

Ключевые слова: храмовая архитектура, накупольные кресты.

Abstract

Article considered separately nakupolnye crosses wooden and stone Orthodox temples of Chernihiv that designed and built during the XIX – early XX century. The examples different temples shows the main types of crosses that used in this temple region.

Keywords: church architecture, nakupolnye crosses.